

Duplum

1828

Jaan Jõepera

Vana Joosu

Jutustus.

Sõnavara kirjastus
Tartus 1927.

JAAN JÕEPERA

VANA JOOSU

JUTUSTUS

**SÕNAVARA KIRJASTUS
TARTUS 1927.**

³⁰¹⁸
A-5017

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus.

1.

Pika, lõpmatuma rebenend ahelikuna ronis lagund kolonn sõdureid üle mäekühma, mille tipult vaadates paistis all orus väike setuküla kui peopesal.

Nägis kui oleks too küla tardund igavesti kestvasse painajalikku unne ehk kui oleks see ammu mahajäetud ja unustatud inimestest, — nii vaikne oli ta ja elutu kesk septembri udust varahommikut. Liiategi rõhutasid selle vaikust ja mahajäetust kohe taevast kerkivad, hallis ja ühetoonilises üttide reas teravkontuurilisest erinevad suitsend ahervared, määrased otsekui kõdunend hammastetüükad joomari suus eemalt liginejas kahetsustunnet, kuid teatavani määrani ka tülgaustust ning surutud viha äratamata ei jätanud.

Mäeveerult allalaskuvate sõdurite tardund vaade ei ulatand kaugele. Tuimalt ja ükskõikself sompasid nad maantee savis, klaasistund pilk kinnitetud eelmineja kukla. Pehme, sügisvihmadest nätskeks keedetud savi kleepus

nende raskete rautatud saabaste külge ning muutis nende astumise veel raskemaks ja ebakindlaks. Tihti jäi mõni neist savvi tukistama ehk komistas nurgeliselt ja puiselt ning siis peatusid kõik tema seljataga kui nõörist tõm-matuina. Nad nägisid kui masinad, milliste mehhanism rattakeste ja vedrukeste abil käima pandud ja määrased iga väiksemagi takistuse vastu põrgates automaatselt seisma jäid.

Nende tähelepanu ei sidund ümbruse vaene ja kiratsev, viimastes hingetõmmetes värehtuv, kolletav septembri loodus, ees avanev org ja selle sopis väikene setuküla, mille kohalt esimesed pilvi vahelt vilksatuvad päikesekiired sügisudu lõhkuma hakkasid. Kui aur määratuma katla kohal hakkas see aegamisi lagunema ja haihtuma. Nüüd sai vaade külale veel masendavamaks, — sellest oli kui kümme taplust ja sõda üle käind! Kahe-kolme külili vajund setuüti järgi olid suitsend ja söekspõlend ahervared kui hiiglaloomade kõdunend luustikud maa sisse torgatud. Paljudel veel terveks jäänd üttidel ei olnud katuseid pääl, — vaid alasti paarid ja roovlatid püsisid ristatirästati üksteise kaela murdunult virilatel seintel.

Ja tõepäraselt! Nägis kui oleks too küla tardund olnud igavesti kestvasse painajalikku unne ehk kui oleks see ammu mahajäetud ja unustetud inimestest! Veel rohkem rõhutas selle mahajäetust ja unarust võrratu

ebatavalik vaikus, millist ei häirind kodulinnu varahommikune kirgmine või koera haugahtamine kusagil küla serval! . .

Esimeste sõdurite küla vahele jõudmine näis seda siiski otsekui unest äratavat ja elustavat. Pahandades jooksis kusagilt värava alt väikene nässakas peni teine-teise järgi külla jõudvaile sõduritele vastu, kuid kadus peagi sama nägematult kui ilmus. Tahmastest ja suitsend akendest vahtisid välja virilad ja unised näod. Vähe kaugemal avanes kägiseses röötsakile vajund onni uks praokile, millest musta ja tatise näoga poisinott oma kahupää välja torkas ja ruttu tagasi tõmbas, otsekui oleks teda ninast näpistatud.

Sõdureid kogus üha rohkem külavahelisele porisele tänavale. Nad toetasid endid väsinult püsside najale ning kiindisid klaasistund vaatega enese ette turvasmusta porri. Miski asi ei huvitand noid väsind ja kangestund inimesi. Nad ei näind tahmaste aknaruutude tagant väljavahtivaid uniseid ja virilaid nägusid, ei kuulnud peni lõrisemist lähema maja värava all ning ei taipand midagi päälle hakata või ettevõtta. Nende tülpind ajudes liigutas end laisalt ja väsinult ainuke mõte korralikust väljapuhkamisest, enese soendamisest ja täissöömisest, ent toogi mõte oli käristatud ja ebalev. Kohmetanult ja pooltotralt tukistasid nad kesk tänavat pehmes poris kuni äratas neid otsekui

unest järele jõudnud kompaniiülema kärisev, kuid kindel ja ümar, hõige.

— Hei, hauatagused!

Päalik hüppas sadulast otse porri, mis tema säärsaabastele üle labajala ulatas. Ta kiskus sineli pääle tõmmatud ligeda vihmakuue seljast ja viskas esimese lähedal-seisva sõduri kätte, kes selle kohmetult kinni püüdis ning enesele üle õlgade tõmbas

— A' kus külavanem? — küsis päalik sõdurite poole pöördes. Nood vaatasid tummalt ja totralt päalikul näkku ja vastasid vaikimisega.

— Ega's nii ei lähe. No mis te tukistate siin poris kui . . . Külavanem välja. Hei, hauatagune! — hõikas päalik uuesti ja käskivamalt ning sammus lähema maja ukse poole.

Lühikese kloppimise järgi avas ukse kesk-ealine habetand ja rippuvate vurrudega setukene. Ta kumardas mitu korda maani, kergitas mütsi ja hakkas seda kõneldes näpitsema. — Ja, päaliku härra on õiges kohas, see on Hauataguse küla! Ah külavanemat? Ja, seda teab ta küll; külavanem elab piki tänavat teises küla otsas. Aga ei tea mis härral ülemusel veel vaja oleks!? Ei midagi? No-ja, külavanem elab teises küla otsas, otse edesi.

Päalik naasis sõdurite juure ning tegi kompaniivanemale korralduse köögi ja voori pärale jõudmisel sõduritele kohe sooja suppi valmistada ja voorile ulualust leida. Sõdurite kor-

terite eest peab külavanem hoolitsema. Kerge käeviipega kutsus ta sõdurite seas askeldava noore vabatahtliku enese juure ning nad suundusid piki külavahelist teed edesi.

Pori plärtsus nende hooletute kuid julgete ja kindlate sammude all. Mõlemil pool teed küürutasid vanad, luitund ja virilad onnid ning vaheldusid ahervarsiga. Vaikus oli täielik, — kusagil ei olnud ainumatki inimhinge, lõrisevat peni, logelevat lojust näha.

— Et see rahvas ka nii kaua magab, — kõnetas päalik kõrval sammuvat vabatahtlikku. — Tõepoolest, ise kannata külma, vihma ja nälga, käi öö vältel kolm-nelikümmend kilomeetrit maha, jookse ja õienda kui peni . . . Mehed on praegu väsind ja oimetud kui ära-aetud hobused. Ah, peaks kusagilt viina saama, see soendaks vähe, mis? —

Vabatahtlik ei vastand. Temaski näis veel öise rännakkäigu väsimus püsivat, mis teda hajameelseks ja sõnakehvaks tegi. Ta suitsetas hooletult ja ilma nähtava mõnuta piipu, mis lõdvalt tema hammaste vahel tolgendas. Keskustelu ei näind temale vähematki lõbu pakkuvat. Vaid pika vaikimise järele vastas ta päalikul venitades ja ükskõikselt, kuid nähtava veendumusega: siin ju on. Nad kõik keedavad viina. Vaja seda neilt ainult kätte saada . . . pigistada. . . .

Ning taas läksid nad vaikides.

Tee tõmbus märke ja sai kuivemaks. Ümbruse ilme muutus ühtlasemaks ja nägusamaks. Elumajad olid siin sirged ja korralikud ning ei vaheldund enam ahervarsiga. Nähtavasti ei olnud see külaosa tapluspäivil iseäranis palju kannatand. Võis silmata ka uue ülesehitava ja korraldava töö tulemusi, valendavaid tahutud palkidest aidu ja väravaid, uusi õlgkatuseid ja isegi eemalseisvaid uuesti ehitatud elumaju.

Ühest väravast astus pakkjalgne poolkasukasse riidetud naine kaalpuiega õlal välja ning jäi kohmetanult seisma. Vabatahtlik küsis temalt külavanema järgi, kuid naine ei vastand. Ta vahtis juhmilt ja hirmunult sõdalasi kuni vabatahtlik oma küsimust kordas.

— Tan edesi, tõne tare kurra kätt, — taipas siis naine ja jäi avasui neid tunnistama.

Peagi seisis päalik ja vabatahtlik külavanema maja rōdul. See oli vana, pehkind ja kõdunend tahumata palkidest seintega ja õlgkatusega maja, kuid nähtavasti õige ruumikas. Pääliku kloppimise pääle avas ukse külavanemise, üleni habemesse kasvand villjuustega vana setukene; ta tervitas tulejaid tehtud viisakuse ja umbusaldust väljendava pilguga.

Nende jutuajamine oli õige lühikene. Päälik nõudis viivitamatut külavanema korraldust seitsmekümne sõduri ulu alla paigutamiseks ja neile magamise õlgede muretsemiseks. Külavanem

katsus kõigiti selgeks teha, et see võimata: üle poole küla on tapluse päivil maha põlend, paljud perekonnad külast hoopis väljaläind, paljud teiste veere elama asund. Ruumi sõduritele kuidagi võimalik anda ei olevat, samuti ka magamisõlgi, sest viletsasti ja kehvast sügisesest lõikusest jätkuvat põhku vaevalt loomade ületalve pidamiseks. Kuid kas ei oleks võimalik sõdureid ehk vähemalt osagi neist kaks kilomeetrit siit edesi viia, kus suurem küla ja jõukam rahvas, sest sääli ei oleks see elanikele nii koormav ja sõduritel endil oleks ka lahedam end väljapuhata.

Ent see kõik ei rahuldand päälikut. Ta nõudis vastuvaidlematut ja täpset korralduste täitmist. Enese asukohaks valis ta külavanema maja, kus ta väikese tare enese jaoks sai.

Vabatahtlik läks külavanemaga koos sõdurite juure tagasi viimaseid korraldusi andma. Kompaniivanem, kantselei ja voor pidid pääliku lähedusse korteri leidma, et nad päälikule alati ligidal ja kättesaadavad oleksid.

Nii algas üksiku löögipataljoni kolmanda kompanii reserv ja puhkus Hauataguse külas Setumaal pääle ägedate ja vältavate võitluste, missugused ligi poole kompani koosseisust enesele ohvriks olid nõudnud.

Esimesed päevad möödusid uniselt ja igavalt. Kui oimetud ja laisad liivikesed roomsid nad ning näisid lõpmatult pikad olevat.

Sõdurid magasid otsekui unitõbised mitu päeva vahetpidamatult ehk tõusid vaid, et sõnatumalt ja nohisedes sooja supi elpi ning siis väsind liikmed uuesti õlgedele välja sirutada. Päevade vältel ei olnud neist ainumatki külavahel näha. Hoopis selle vastu elustus külavanema maja ja selle ümbrus igapäevaga. Juba esimesel päeval sigines külavanema maja juure keegi võõras ning näis tolle maja sisemise elu vastu erilist huvi tundvat. Ta päris üht-teist külavanemalt või vastu juhtuvalt sõdurilt, tegi mõned tiirud õues ja hiilis maja nurga taga ning kadus siis lõpuks maija. Hiljem nähti teda kompaniivanemaga ja vabatahtlikuga askeldamas otsekui mingisuguste erakorraliste ja rutuliste ülesannete sooritamisel.

Too mees oli Hauataguse küla ligidal, vaevalt pool kilomeetrit sellest eemal, asuva vesiveski mölder ja omanik. Ta oli aastate eest sisemaalt siia rännand. Missugused asjaolud teda selleks sundisid, ei ole teada, kuid tema ülalpidu setukeste vastu oli viimastele võõrastav ning nad hoidsid meeeldi endid möldrist eemale. Setukesti pidas mölder ikka alamaks enesest, nagu see eestlastel üldse viisiks, katsus neid igalpool ja alati tüssata ning armastas nende üle rumalasti naljatada. Niisuguse iseloomuga inimestele on igalpool kitsas, mis neid alatasa rändama ja enesele soodsamaid elutingimusi otsima sunnib.

Ka nüüd ei jätnud mölder juhust kasutamata. Juba esimesel päeval tuli ta, kuigi vargsi hiilides, uue puhkusele tulnud sõjaväeosa päalikut külastama. Ta teadis hästi, et teda kui eestlast rohkem uslakse ja temaga kui omasugusega, mitte aga kui setukesega, kõneldakse, ning ainult see asjaolu saigi paklaks mis kergesti tuld võttis ja seda sama ruttu edesi andis sinna, kus see häda ja viletsust sünnitas paljuile inimesile, terveile perekondile ja lõpuks kogu Hauataguse külale saatuslikuks sai.

Mölder tõi enesega kaasa viina, mille ta väga viisakalt mõistis päalikulale ära anda. Viimane ei ütelnud sellest ka ära, sest pikaajaline sõdalase elu, vaevlemine ebamäärastes võitluste tingimistes ja juba päritud hõrnatundelisv kehutasid teda tihti sõbrustama viinaga, mis pakkus teatavani määrani unustust ja lohutust. Koos möldriga tühjendasid nad pudeli mis neid üksteisele ligistas ning vastastikku usaldust sisendas, sest päalik oli külalise vastu eriliselt häätahtlik.

Pääle selle hakkas päalik koos vabatahtlikuga ja kompaniivanemaga möldrit tihti külastama, veetes sääli päivi ning jäädes isegi öödeks veskile. Vastuvõtt oli alati sõbralik ja südamelik; iialgi ei puudund laual viin ja valik toitudest, mis sellal setumaal üldse saadaval olid. Möldri naine mõistis ikka vastutulelik olla ja külalisi

oma vadistamisega huvitada ning mölder ise osutus lõbusamaks napsikaaslaseks. Ta kõneles anekdoote setukeste elust, neid seejuures ikka halvakspanevalt naerdes ja mõnitades ning jutustas kuidas tema ikka armastuse ja lugupidamisega eesti sõduritele Hauataguse vallutamisel kaasa aidand ja hiljemgi neile kõigiti kasulik ja abiks olla püüdnud, kuna setukesed eesti sõdalaste vastu vaenulikud ja umbusklikud olevat, rääkimata tänulikkusest ja vastutulelikkusest eestlastele Setumaa vabastamise eest.

— Na omava rumala ku tsia! — tähendas mölder veenvalt setukeste kohta. Ei ole neil avvu ei häppü. Ja laesa omava na ku lehmä laadan. Tan om prõlla, — põllu omava söödin, maja-huunõkõsõ lagonu, aga et kiäki kätt külge panõss. Kae toda ei olõ? Enne na es saa koskilt raasu. Nüit ku eestläse tuliva ja elo raholikumbas sai, nüit muud na'i tii ku viävä Eestimaalt vilja ja kartold ja keedävä viina. Muud'ku vooriva pääle edesi-tagasi, — viinaga sinnä ja viljägä tagasi. Om jo antu säädüse et viina ei tohi's tettä ja karistedäs kah kõvaste, a no kes näid perrä kaes. Peris valitsust taha viil säetü ei olõ; sõamehe omava lahinguliinin, noil ei olõ aiga; näil vaja setukeste nahka kaitsta ja hoita. Ja nüit elävä tõsõ' nigu looma . . .

Päälik mõistis et siin ilmne ja põhjuseta kallaletungimine setukestele oli, kuid see ei

puutund ometi põrmugi temasse. Ta oli küll Hauataguse ja ümberkaudsete külade valitsuse ja võimu esitaja, nagu see harilikult ikka rinde lähedal viisiks, kuid ta ei leidnud mahti ja tahtmist end sellena elanike juures maksma panna. Tema ei märgand midagi iseäralikku ja teravasti silmatorkavat setukeste juures. Et nad vaesed olid, selles ei olnud nad ometi ise süüdi. Mitu aastat sõja tallermaaks olla, sellest sai päalik paremini kui keegi teine aru. Ka viina põletamine ja müümine oleks märgata pidand olema, kuid senini ei teadnud päalik sellest veel midagi, kui väljaarvata möldri päälletükkiv meeletuletamine sellest. Ta jäi kõigi möldri ja selle naise vadistamiste vastu peaaegu külmaks ja ükskõikseks. Ainult viin sidus rohkem tema tähelepanu ning ta andus sellele kogu enesega. Vaid harva sattus ta möldriga mõtete vahetuse hoogu kuni mölder oma kõneaine järele setukeste pääle juhtis ning nende pahesid kogu oma kõneosavusega piitsutama hakkas.

— Aga see on hää viin. Eestlased ei mõista nii hääd põletada. Kas teie õige palju seda valmistada võite, niipalju et jätkuks kogu puhkuse ajaks? — sähvas korra päalik, tundes joobumust kehas kiiresti levinevat ning tahtes möldrile tema pääletungimistes setukestele väikest vastulööki anda.

— Oo jumaluke! — hakkasid mölder oma naisega käsi kokku lüües ning teine-teist üle-

kisendades seletama. — Kos me nüit, härrä ülembüis, viina võime tettä. Me'ki oleme jo eestläse ja ei tohi ja ei mõistagi nisukest tüüd. Oleme seni iks ausa tüüga leibä tiin'nü. Ei ole me tada viil elo sehen ostnu ja tsilkagi pruuknu . . . Äрге me pääle, härrä ülembüis, küll säräst pattu mõtelge. Ei ole elo sehen viil ette tullu! . . . —

— Aga kust te's selle viina, mida siin juba mitmes päev joon, olete saand. Näib et teil temast just puudust ei ole? — küsis päälük.

— Ta ku veskülise käävä, üteli ku tõsel iks johtos olema, no sis nigu pikä pääle kogunes tõist. Vai sa nüit tagasi saadat ku pakutas. Tulep kah üts vai tõne küllä vai nii, no sis kah nigu pakku oles ja aiga viitä, — seletas möldri naine ruttu ja vadistades. Mölder noogutas naise sõnade pääle kinnituseks pääd ning vaatas naisele klaasistund pilgul hääkskiitvalt näkku.

Siis hakkas ta pikalt ja laialt seletama, kuidas ta kogu eluaeg ausasti orjand ja endale ning oma naisele ülespidamist teenind. Ei olevat tema kellegile iialgi halba soovind ja teind, hoopis vastuoksa — kõiki olevat ta meeleldi aidand ja jõuga ning nõuga abiks olnud. Ainult üleliigne heldus ligimeste vastu olevat tema nõrk külг olnud, sest kõik olevat ta ära jagand hädalistele, ise ikka lihtsuses ja kehvuses elades.

Kuid ilm ja inimesed olevat kurjad, õelad ja tigidad. Kuidas teda kogu eluaeg olevat

kavalasti petetud ja kurje kõnesid tema kohta aetud. Praegu siingi, — kuidas nad tigidalt teda varitsevad ja auku tahavad tõugata, mis-suguseid neil juba iga üti nurga taha tema jaoks valmis olevat kaevatud. Olgu siis eestlastega veel kuidas on, aga setukestega olevat tema päris püsti hädas

Kaua kõneles veel mölder, kuid päalik ei kuuland teda enam. Ta tühjendas ühe klaasi teise järgi, vahtis tardund ja klaasistund silmil enese ette lauale ning trummeldas hooti sõrmedega otsustavalt ja teravalt vastu lauda. Ta oli täielikult ja irrutamatult iseenesesse süvenend.

Näis kui peaks ta enesega mingisugust võitlust, — sisemist, varjatut ja vaikset kuid seda enam rasket ja pikaldast. Ta jõi palju, väga palju, kuid siiski näis ta enese üle täielikult valitsevat. Mingisuguse kauge ja ühetoonilise häälitsemisena andus tema kuulmeteni möldri hädaldamine oma raskest elust ja tema viril ning saamatu, aukline ja künkline kui sügisene roobastee elumõtete arendamine ning tema naise vadistamine kui munahädas kana kaagutamine. Temal ei olnud vähematki ühist sellega ning sellepärast ei võtnud ta vaevaks sellesse lähemalt kuulatella. Pigem manas too ühetoonilikkus tema mälus esile äsja mahajäetud kaevikud, kus kuulid sama ühetooniliselt üle meeste päade vingusid ning hetketi mürisk

sekka huikas otsekui hilisöine sügistuul möldri tare nurga taga.

Järgmisel hommikul ärkas päalik oma korteris külavanema majas õige vara. Ta toppis värisevail kätel oma piibu tubakat täis, süütas selle ning hakkas voodisse lamama jäädes suitsetama. Tema pilk oli jäine ja liikumatu ning kiindis setutare suitsend ja krohvimata lakke. Nägu oli higine ja pundund, — sellesse oli rahutu ja nägemuslik uni sügavad jooned vajutand. Pääs ei liigutand end ainumgi mõttekillukene; sääl lõhkus ja huugas, valutas ja pakitses midagi otsekui mädanev paise lõhkemise ootel.

Siis hakkas ta kuulma mingisugust häälitsemist, mis kui hörn ja kauge muusika mahe dasti kuulmeteni ulatus. See näis aineti liginevat ning peagi hakkasid selles eralduma ühe toonilised sõnad, mis üha kõvemaks said ja üksteisest erinema hakkasid. Päalik teritas kuulmeid ja jäi hingepidades ootama. Hääl kõvenes ning nüüd kuulis ta, ilma et eksida oleks võind, täiesti selgesti ja täpselt: . . . tan saman mõtsaveeren eläs tõne, vana Joosu, ütsindä nigu hunt . . . kiäki ei tiia, mis temä tege, mu'ku niipallo tiid kõnelda rahvas et olevat tõsel mõtsan paksu praksi sehen meski tõrs ja suur katal . . . ja olevat nättü mõtsan suitsu . . . olle tõsel poig kah, joba täüskasonu miis, aga om kavva aiga joba kadonu . . .

ning keä tedä tiid kohe läts vai jäi . . . Vana-
miis esi ei näütä ennäst pallo kellegile, kääse
egäl nädäläl kõrd Võroh . . . Jummal tiid mihu-
kesi asjo ajaman . . . kuuldus, et vedävät viinä . . .
timä jo üks suuremb viinajaja om . . . ega's
rahvas ilmaaigo ei kõnölös . . . poig olõvet
vaindlasega üten är' lännü, sōs oll tedä jälle
tan nättü . . . vanamehe man . . . nüt om jälle
kadonu . . . ja midä timä ja kos . . . mõtsan
nigu vilksatus vahel tuli . . . ja . . . om suitsu . . .
nät—tü . . . kaeman . . . kiä—ki . . . o—lõ—e—ei . . .
kä—ä—n—nü . . .

Päalik prahvatas voodis istuli ning jäi siis
uuesti tardund asendisse kuulatama. Midagi
näis veel kõrvus kumisevat, kuid eraldada ei
võind selles enam ainumatki sõna.

Piip oli kustund ja päalik pandis selle
voodi ees olevale toolile. Siis läks ta tasa,
peaaegu hiilides, ukse juure ja avas selle praokile;
eestoa aken oli rõivaga kaetud, tuba oli
häärpime, vabatahtlik magas veel.

Päalik tundis kuidas raskus liigendes üha
valdavamaks sai. Huugamine ja lõhkumine
pääs näis vaikivat ning sinna puges nüüd
mingisugune ääretu roidumus ja saamatus;
keha näis täiesti tühi olevat, otsekui oleks kogu
sisemus väikese nätske käkikesena alla kõhu-
otsa sisse vajund; siis muutus keha imeker-
geks, peaaegu õhku tõusvaks ning ta tundis,
et hakkab tasakaalu kaotama. Prantsatades

viskas ta enese uuesti voodi. Kõhust tõusid kõrini vastik-lääged ja pööritavad neelud.

Ta süüitas uuesti piibu ja hakkas suitsetama. See rahustas vähe ning nüüd tundis ta kuidas liigahtasid ajud. Temale tulid meel äsja kuulnud sõnad ning ta huvitus nende päritollu. Mingisugustesse viirastussi ta ei uskund, — kindlasti pidi ta seda, mida nüüd alateadvuses kuulis, varem kusagil kuulnud olema. Kuid kus ja millal, selleni ei küünind enam tema mälu. Kas ei kõnelend temale sellest eile õhtul mölder? Võib olla, aga tema ei mäletand seda. Ta teadis ja tundis võimalust refleksiivsest kordumisest ehk õigemini kajastumist noid olukordi, inimesi ja kõnelusi, milistes liigub joobnud inimene, kuigi ta ei näe, ei kuule ja ei tunne midagi. Teisiti ei võindki see olla.

Eelmisel õhtul oli ta palju ja hasardiga joond. Ta mäletas kõik millest kõneles mölder ja vadistas selle naine. Siis korraga otsekui katkesid nood juhed, määrased sidet pidasid tema ja ümbruse ning inimeste vahel tollel hetkel. Kuid tema enese tegevus, ehkki ebatradlik, jätkus nii eile kui täna mälestusis.

Ta joobus aeglasesti kuigi jõi palju. Millegi pärast ei alistund ta kergesti viinale, nagu see tavalisest sünnib. Omis mõttis kandus ta kaugele välja omast ümbrusest, — kodu omaste juure, sõprade ringi ja . . . Kaua hul-

kus ta mõtetes ja jõi, jõi vahetpidamatult kuni katkesid äkki ka nood niidid, missugused sidusid tema mõttelendu mäluga. Otsekui noaga lõigati läbi. . .

Uuesti irrutas teda pööritus. Ta tõusis voodist ja hõikas vabatahtlikku. Eestarest kuuldus pikk haigutus ja õlgede kahisemine ning peagi tõugati uks lahti. Vabatahtlik torakas pää ukse vahelt sisse ja teretas uniselt: tere hommikut, härra leitnant!

— Ei ole see enam hommik, — vastas päälük sõbralikult. Riieta end ruttu ja kutsu mölder siia; aga kähku. Kui ta veskis on, las paneb ukсед lukku ja tuleb viivitamata. Minu käsul. Marss.

— Kuulen ja täidan, härra leitnant. Aga pohmelus on vissisti kõva, et . . . vastas vabatahtlik ja kadus ukse prao vahelt. Nad olid päälükuga koolivennad ning kohtlesid teineteist sõbralikult ja familjaarselt.

Päälük ei riietand end veel. Ta kõndis tares pesuväel edesi-tagasi ja suitsetas ahnelt piipu. Siis jäi ta akna juure peatama ning kiindis hajameelse pilguga välja.

Sadas rasket ja kollast lumeräitsakut. Tänavad olid läbipääsamatult porised. Siis tuksatas temas mingisugune mõte ning ta hakkas kiiresti riietuma. Ta kutsus külavanema enese juure ja palus istuda. Ta vaatas

vanamehele uurivalt näkku ja küsis: kas teie teate midagi vanast Joosust . . . siitsamast metsaveerest? . . Ta küsis masinlikult ja ühetooniliselt otsekui järeleaimates toda ühetoonilikkust, millisega avaldati temale hommikul salapärasest vanamehest, vanast Joosust.

— Olõh-õih kuulu ei nännü, — vastas külavanem nobedasti.

— Mh, — võite minna.

Külavanem koristas enese ruttu pääliku tarest. Akna taga vilksatasid läbi räitsakute kaks kogu, — ees sirge ja pikakasvuline kui pird vabatahtlik ning tema taga karvases mütsis ja poolkasukas küürakas mölder.

Mölder jäi pääliku tarelävele seisma, kumardas mitu korda aupaklikult maani, teretas ametliku viisakusega ning hakkas näpude vahel oma karvast mütsi näpitsema ja keerutama. Päälik palus teda sisseastuda, pakkus laua juure istet ning viskas ise hooletult voodisse selili. Aineti lakke vahtides ja pääd möldri poole pööramata küsis ta otsekui iseeneselt: Kas teil viina on? . .

Liigutamata jäi ta endisse asendisse püsima.

Mölder hakkas veel kiiremini mütsi sõrmitsema, köhatas korra kuivalt ja tehtult, pühkis lapiti käega laua serva, kui oleks sellel mustust olnud ning hakkas siis süüdlaselt ja katkeliselt kõnelema.

— Ma veidü nigu . . . mõtli et vast härrä ülembüsele agu rohus vai nii, tõie . . . koton kah rohkemb es olõ' ja kost tedä prõlla õkva saiaki . . .

— Mis, teil on kaasas? No mis te's nii-palju kõnelete veel, — rabas päälik ruttu vahele. Kus? Palju? Otsige ruttu

Mölder otsis poolkasuka taskust kõhuka pudeli tuhmi ja läiketa viinaga ja asetas selle lauale. Siis tõusis ta püsti ning asutas kui minekule, aga päälik taipas seda kohe. Nad istusid mõlemad lauda. Varsti tõi vabatahtlik leiba ja konserve ning kükitas ise laua veere madala sumadani otsa. Päälik valas viina klaasidesse ja kummutas ahnelt suure klaasitäie enesele suhu. Mölder jõi aralt ja tagasihoidlikult ning silmitses poolhirmunult, pooluudishimus päälikut. Aegamisi sai ta siiski julgemaks, hakkas vabanema kohmetusest ning kohanema olukorrale.

Siis küsis päälik, piipu süüdates ja paksu suitsupahmakat üle laua tõugates nii et pudel ja klaasid sellesse näisid uppuvat, ilma huvitusest ja ükskõikselt: «Kas teie teate midagi vanast Joosust?»

— Eläs tõne tan saman mõtsa veeren.

— Kas te eile kõnelsite minule temast midagi?

— Kõneli.

— Mh-mh.

Sellest hommikust pääle kinniteti pääliku ja möldri vastastikune usaldus ja peaagu sõprus. Mölder veetis suurema osa oma aega pääliku juures ning päalik tappis seda möldri pool. Õigemini, — nad elasid vaheldumisi teine-teise pool.

Mölder lukutas veski ukse ja lõi selle kahe kuuetollise naelaga piita kinni.

2.

Päalik ei näidand end üldse enam kusagil. Ta ei riietand end päevade vältel, istus pesuväel omas tares, mida ta kui sauna kütta laskis. Ööd läbi põles tema tares tuli, ning tihti kuulsid möödaminejad säält purjus laulu, jorutamist või ebamääraseid hääli, mis üleolevale kärkimisele ja suurustamisele sarnlesid.

Seda enam tihti külastas päalikut mölder, kes nüüd peaaegu tema juures elas. Oma korraldused kompaniis pandis päalik maksma kompaniivanema kaudu. Korraldused ja määrused Hauatagusele ja ümberkaudsetele küladele tegi teatavaks külavanem ning valvas nende täitmise üle ühes kompaniivanemaga ja vabatahtlikuga, keda päalik selleks määras. Kuid see oligi, mida külaelanikud kõige rohkem kartsid, ja seda mitte ilma põhjusest. Nad teadsid, et nii kompaniivanem ei ka külavanem nende kaitseks võimalikkude sõdurite omavalla tarvitamise juhustel midagi ära teha ei suuda. Päaliku täielik eemalolek ümbritsevast elust

näis neile pahaendeline olevat, ning nad käisid mitmeti-setmeti isiklikult ja külavanema kaudu pääliku palvel, et see nendele rohkem tähelepanu jagaks, kuid kõik jäi tagajärjeta. Paendliku südamega ning pehme ja õiglase iseloomuga päalik lubas alati kõike silmaspidada, kuid unustas omad kohustused ja lubadused juba järgmisel hetkel.

Just nüüd, kus kogu elu rohkem aktiivseks muutus, oli vaja päaliku käskivat ja keelavat sõna ja kätt. Sõdurid olid esimesest väsimusest ja oimetusest toibund ning hakkasid nii Hauataguses kui ka ümberkaudsetes külates ringi kolama, elanikke nende igapäevastes toimingutes segama ja eksitama ning paraja silmapilgu juhusel isegi omavolitsema. Igale poole ei küünind ei kompaniivanema ega ka külavanema silm ja ei oleks sellest ka vähematki kasu olnud, sest sõdurid naersid neile lausa näkku ning ei kuuland nende hoiatusi.

Kõige rohkem leegistas setukestes viha asjaolu, et päalik möldrit enese lähedal pidas. Nad ei sallind toda eestlast; veel enam, nad vihkasid teda, oleksid teda meeleldi pihuks ja põrmuks teind, kuid too kaval rebane mõistis end alati hoida ja juhuseid kasutada, et setukeste viha üle aina naerda ja hirvitada. Ning setukesed osutusid võimetuiks tema ees!

Nad ei käind millalgi tema juures veskil ehk tegid seda ainult siis, kui selleks viimane

häda sundis; kuid mölder elas, elas vaatamata kõige pääle jõukamalt ja vabamalt kui setuke-
sed. Ei olnud kellegile saladuseks, et mölder
viina põletab, kuid keegi ei julend tema pääle
näpuga näidata. Kõige hädaohtlikemail silma-
pilgel mõistis ta oma nahka päästa. Ta roo-
mas ja oli penina alandlik, kui seda olukord
nõudis, kuid ta mõistis ka uhke, kõrk ja ülbe
olla, kui tundis enesel kindlat seljatagust.

Nüüd oli ta jälle seisukohad enesele kätte
suutnud võita, millistelt ta setukestele oma
alatu hingega ja salaliku keelega hädaohtlikuks
võis saada. Nad teadsid väga hästi, et nii
mõnigi pere tema mustade käitemaksu ihade
ohvriks langeb, kuid nad ei pidand kohaseks
tema vastu võitlust alustada sama sõjariistaga,
missugust tarvitas mölder nende vastu.

Nad alistusid vaikides paratamatusele.

Aga joomine pääliku tares jätkus vahet-
pidamatult. Päälik tukistas ööd ja päevad läbi
laua juures ilma püstitõusmata ehk liikumata, —
siinsamas ta sõi, jõi ja magas. Tema nägu
oli tursund ja punane, rasvast läikiv ja õhetav
kui lihunikul; tema käed värisesid ja väikestes
otsekui lihasse torgatud pilusilmis vilksatus
niiske ja hajameelne helk.

Tema kaaslased tüdisid varsi. Vabatahtlik
jättis järele piirita lakkumise juba mõne päeva
pärast, kompaniivanem ja mölder pidasid veel
vastu, kuid ka mitte enam kauaks. Neile tegi

hoopis suuremat lõbu viina hankimine, mida päalik nüüd üksi hävitas ehk kompanii sõdureid enesele ajuti seltsiks kutsus. Siis elustused neis vanad võitluste kogemused, mälestused kaelamurdvaist ja hädaohtlikest lendkäigest vaenlase seljataha ja langend sõjakaaslaste vägiteod. Päalik õhutas mehi säilitama endist vaprust ja meelekindlust, mis vääriv löögiväeosa mehi, sest uued võitlused seisis veel ees.

Kuid igavaks läks see. Sõdurid tüütasid omade lamedate, maamehelik-tüsedate purjus naljadega varsi päaliku ning ta ei lasknud neid enam oma tarre. Tihti olid kompaniivanem, mölder ja vabatahtlik päevade vältel ära ja naasisid alles hilja õhtul. Nad kõnelesid üks-teise õhinal kui väikesed lapsed omist päevastest juhtumistest viina jahil ümberkaudsetes külades, kus nad nii imelikkude inimestega kokku puutund, kuidas neile setukeste lapsik kavalus ja kabuhirm kirjeldamatut lõbu sünnitand ning kuidas nad lõpuks siiski leidnud, mida otsisid. Päalikut ei huvitand see põrmugi, — ta oli täiesti kurt kõigele. Ainult kui uued pudelid ja harukordadel isegi suuremad anumad viinaga tarre toodi ja lauale ehk tema voodi veere alla pandi, venisid tema tillukesed pilukil silmad, mis otsekui pingul olevatesse lihas-tesse väikese noaga tärgitud olid, suuremaiks ning ta unustas silmapilguks oma suu ammuli.

Päevast-päeva hakkas teda üha rohkem ja rohkem ääretu tühjustunne valdama. Ta ei leidnud enesele enam millegis lahutust. Viin, mida rohkem ta jõi seda rohkem mõjus tema pääle kainestavalt. Ta tundis, et ta üldse enam ei joobu, -- see oli pigem mingisugune vindumine kui tuli toores puus. Ta alistus nüüd ikka enam ja enam kurvameelsusele, süvenes mingisuguste ebamääraste küsimuste juurdlemisse ning vajus tihti raskesse, sügavasse ja eksitamatusse mõtiskellu.

Päalik ei salliud enam kedagi enese tares. Temale oli iga inimese juuresolu peaaegu väljakannatamatu. Möldrit ei lasknud ta üldse enam tarre, vabatahtlik ja kompaniivanem astusid üle tema uksekünnise vaid tema enese kutse pääle. Ja seda tegi päalik siis kui tundis ja nägi, et hakkab lõppema viin; teda haaras kirjeldamatu hirm ainukesest teadmisest, et seda juba vähe, et see lõpukorral. Viivitamata pidi temale uut muretsetama ning kompaniivanem ja vabatahtlik ei julgend temale vastu rääkida, ei usaldand temale selgeks hakata tegema et seda raske on saada ning et seda, võib olla, üldse ei saa. Päaliku rahuldamiseks tegid nad kõik, milles suuresti aitas neile kaasa mölder, sest nad tundsid päaliku iseloomu peenusteni. Juhustel, kui ta oma rahulikkuse minetas ja tasakaalu kaotas, muutus ta jäljendamatult tige-daks ja õelaks ning ei valind sõnu enese väl-

jendamisel ega abinõusid tegevuses ja enese maksmapanemises.

Ühel päeval torkas pääliku mällu vana Joosu. Ta ise imestas, et ta selle hoopis unustand oli ning nüüd tahtis ta tingimata toda salapärasest vanameest näha saada. Ta laskis möldri enese juure kutsuda ja tegi sellele ülesandeks Joosu üles otsi ja tema juure tuua. Mölder arvas, et selle ülesande täitmiseks temale paari-kolme sõduri kaasabi vaja oleks, sest kes teab, — hädad temast senini keegi kõneld ei ole, ja . . . mine sa tea . . . on ehk parajasti ametis ja viskab kuuma meskit näkku. Ja, sääal peab ettevaatlik olema, — arvas mölder ilma liialdusteta, ja ei tohi vanameest ära heidutada. Kae, kaksab veel käest minema kah! — Ja otsi siis nagu tuult lagedal väljal. Oo, vanamees on kaval kui rebane ja väle kui nirk, temale peab hädad püüdis olema.

— Ja, võib olla, om temäl poig kah kottu; no tuu om peris jekim, — lõpetas mölder.

— Siis mõlemad siia, — käratas päälük, ning tema näos tõmblesid jämedad sinised sooned otsekui köied. -- On asi mul, — ei saa kahest setukesest jagu. Jätke oma . . . ja välja, jalamaid . . . Mh?!

Päälük läks vihast roheliseks, tema silmad tungisid laudest välja, käed tõmbusid rusikasse ning tema ähvardav kogu hakkas aegamisi istmelt üles kerkima.

Mölder libises tasakesi uksest välja ning kuulis veel ukse taga, kuidas päalik vihast kokkusurutud hammaste vahelt uriseva ja ähvardava „kaabakas“ välja pigistas. Mölder hiilis tähelepanematult läbi küla, küürus ja tihti komistades, pää õlgade vahel ja nägu kasuka kraega varjates kui peksetud peni ning kadus küla taga mäeveerul oma veski suunas. Vabahtlik poetas enese hiljem vaikselt päaliku tarest välja ja läks kohe kompaniivanema juure eelseisvast vana Joosu kinnipüüdmise käsust teatama.

Vähe hiljem kloppis külavanem päaliku tare uksele ja jäi kuulatama. Ta kordas kloppimist ning ikkagi veel mitte vastust saades avas tasakesi ukse ja astus sisse. Päalik lebas selifi voodis, kustund piip rippus lõdvalt hammaste vahel ja üle voodi serva langetatud käes hoidis ta tühja õlleklaasi. Terna silmad olid pärani lahti ning jäine vaade oli kinnitatud lakke.

Külavanem astus mõned sammud toas edesi, jäi siis seisma, köhatas ja astus veel paar sammu. Päalik jäi liikumatuks kui laip. Siis algas külavanem otsustava ja kindla häälega, kuid siiski nähtava argtusega, oma karvast mütsi kaenla alla võttes: „härrä ülembus! Ega'i tahassigi tulla teid essütäma, muk'u inemise ei anna enämb raho. Eelä olliva ti mihe jälle vallatanu. Olliva tast samast veetse maad edesi viinä länнівä otsma ja sis es oleva

löödnü. No olliva sis är' toonu võidu ja liha ja terve kanga rõivast. Ta nüit illus üks ei olõ sedäsi vägüsi võtta. Vet ta egäl üteli üks oma vara ja niisedäsi . . . et sis pallesiva et teele kõnelda ja . . . et nigu tagasi saas antus . . .

Päälikus tuksatus uus vihahoog. Ta hüppas voodist välja, valas laua juures suure klaasi viina täis ja kummutas selle ainsama sõõmuga. Siis astus ta külavanema juure, kes ikka veel mütsi kaenlas hoidis, võttis sellel õlast kinni ja pööras osekusi telje pääl ümber, viis ukse juure ja lükkas vanamehe uksest välja. Kogu selle toiminguga juures ei lausunud ta ainumatki sõna.

Naasides laua juure võttis ta veel suure lonksu eelmisele lisaks ja heitis siis uuesti seliti voodi. Peagi alistus ta raskele unele, mille rebisid peenikesteks ribuks ja käristasid tükkeks otseks suure rõiva painajalikud uned ja nägemused. . .

Hilja õhtul hiilisid kolm kogu pääliku akna alla ja peatasid. Üks nendest vaatas läbi akna sisse, kuid ei seletand pimedas tares midagi. Ta tuli teiste juure tagasi ning ütles külmalt ja ükskõikselt: magab? Las magab. —

— Tea, kuhu see mölder nii kauaks jäi? — küsis üks sõdureist, kellel püss rihmaga õlal oli.

— Küll ta tuleb ka, — vastas vabatahtlik.

Kolmas sõdur võttis õlalt püssi, logistas paar korda selle lukku ja jäi siis püssi najale

toetudes vaikides seisma. Peagi hakkas eemal pimeduses inimesekogu liginema ja kasvama. Too oli mölder. Sõdurite juure jõudes jäi ta seisma, võttis oma karvase mütsi pääst ja pühkis higi. Siis küsis poolsosinal: — noh, kas olete valmis juba? Ma esi kah jäie veidike ildas. Kas härrä ülemb makas vai? — ta vaatas pääliku pimedate akende poole ning, ootamata vastust, jätkas: — läki sis. Meil viil tükk maad minnä. Näis, mis me säält lõvväme?! —

Nad läksid kõik, --- mölder vabatahtlikuga ees, sõdurid järel. Peagi jõudsid nad külast välja lagedate põldude vahele, kus värske tuulehiil neile jahedust näkku paiskas. Ees mustendas mets, mille terav sakiline hari vaevalt sünges sügistaevas erines. Ainumatki tähte ei olnud läbi raskete, hallide, allarippuvate pilvede näha.

— Me piäme minemä õige tassa, — kõneles mölder. — Timä reo, ku kuuld vai märkäs, pakes käest är'. Tarõ tõsel tansaman õkva mõtsa keerun, vaevalt mõni samm mõtsast kaugõl, lipsas ruttu mõtsa ja otsi tedä sis. —

— Kuhu ta ikka lipsab, — arvas vabatahtlik.

— Oi, är' noh kavalat kõnele. Timä joh nigu hurdapeni tund õkva õhust är'. . . Kae ma juhata teid sinnä timä tarõ lähükesse ja jää sis esi maha. Ei tohi no minä innäst timäle

näidätä, sis olõ ma õkva kadonu. Timäl jo poig joba suur miis, nisukatse rüüvli näoga et las' olla . . . tapp är' kah viil. . .

— Ah, mis te sonite, — katkestas vabatahtlik möldrit. — Temale ennast näidata ei julge, aga päälekaebama olete meheks. Kui ta millegis süüdi, siis tegutsege otsekoheselt. Mis te's niiviisi seljataga aspeldate, justkui vana naine. Mis te üldse temaga kelkisite, — ikka vana Joosu, vana Joosu. . . No püüdke nüüd oma vana Joosut. . . Ptüi. . .

Vabatahtliku rinnas pöörles mingisugune nätske ja nilbe käck ja tungis üles kõri poole. Ta kahetses, et oli tulnud kaasa, ise vabatahtlikult, sest selleks ei olnud ta kellegilt käsku saand. Ja mida otsima? Mingisugust vana-meest, vana Joosut, kes suur viinaajaja ja salakaubitseja, kelle poeg vaenlase väes teenind ja tont teab mis veel! Ptüi, pagana, — möldri askeldamist ja asja. Ja kellele seda vaja? Ehk kes ei ole siin salaviina põletaja ja kes ei salakaubitse? Ühesugused kaabakad kõik, nii vana Joosu kui mölder! . . .

Ta tundis orgaanilist vastikust kogu tänase asja, ümbruse ja inimeste vastu. Mitmeti tahtis ta juba ümberpöörata ja Hauatagusse tagasi minna, kuid ei pidand seda sõdurite ees kohaseks. Ning nii sammusid nad kõik vaikides ja enese ette nohisedes möldri järele, kes

vabatahtliku mürgise vastuse pääle vaikseks ja näiliselt tusaseks jäi.

Kaunis kaua läksid nad veel. Siis kerkis nende ees mustendavast pimedusest massiivne metsa sein üles. Mölder peatas ja sosistas järele jõudnuile sõduritele: — olge nüit õige tassa. — Siis lisas peaaegu hüpates ja võidurõõmuga: — om koton. Kaege ütsisilmi siist mõtsa viirt müüdü edesi . . . kas näete, vilgus väikene tulõkene. Tuu omgi timä tarõ, vana Joosu tarõ, kas näete? Tast vast saas viil üits veerand versta, rohkeb küll ei olõ . . .

— No's lähme. Mis te's nii palju seletate, — vastas vabatahtlik pahaselt.

— Agu vast lääde . . . ma nigu pelgä et saase tõne teedä. . .

— Ah, mis teedä, — ütles vabatahtlik järsult ja käskivalt. — Tulge kaasa. —

Vabatahtlik astus kitsast ja porist roobasteed mööda ees minema. Mölder peatas vähe kaheldes, sai siis järeltulevalt sõdurilt müksu kuklasse ning astus vabatahtlikule järgi.

No, kurat sa tukistad veel, — kuulis ta enese seljataga sõduri urisemist ja hakkas samme kiirendama.

Kaugel vilkuv tulukene ligines jõudsasti.

Häkki peatas mölder ning sundis ka teisi selleks. Ta ajas enese sirgeks, nuuskis ninaga õhus ennast selle juures mitme kaare poole pöörates kui jahikoer, kes looma ligidust tun-

neb ning ütles siis sosinal ent väga tähtsalt ja veenvalt: kas kuulete, saue haisu om õhun... jah, om. See tuleb tuulega vana Joosu tarest. Minge nüit, saade õkva pääle, — prõlla kiit.

Õtus heljus tõesti kibedat meski ja virre leitsakut

Mölder viskas enese teeveere pikali maha. Sõdurid läksid edesi.

Jõudes vilkuva tule lähedale, hakkasid nad pimeduses madalat ja väikest onni seletama, mille välimus neile siiski võõraks jäi. Tee viis otse ukse ette; mingisugust aida ega vääraid ei olnud, seda pandsid sõdurid tähele. Läbi suitsend tahmaste aknaruutude ei olnud sisse midagi näha, — läbi nende tungis välja vaid hahkjaskollane valgus otsekui vee alt.

Vabatahtliku kloppimise pääle avati imekiiresti uks ning sõdurid tungisid kolinal üksteise järele eeskotta, kus neile äritavkibe viina lõhn vastu lainetas. Siis astusid nad väikesest rasva lambist viletsasti valgustatud tarre, kus neid hiiglase kasvuga, suure labidhabemega vanamees kesktare seistes ning väljakutsuvalt käsi puusas hoides vastu võttis.

Vanamees oli tüse, peaaegu atleedi keha ehitusega, laiaõlgne ning omade aastate pääle vaatamata veel sirge ja vilgas. Ta vaatas tulejate pääle otsekohese ja näiliselt avameelse pilguga, milles ei puudund rahu, meelegendlus ja julgus.

Vabatahtlik tundis kuidas tema põlved hiigla vanameest vaadates nõksatasid, kuid ta kogus end ruttu. Ebalevalt ja osalt hajameelselt, kuid kindla ja rahuliku häälega kõnetas ta tema ees seisvat hiiglast.

— Mis, — kuidas on teie nimi?

— Kutsutas minno Joosus, — oli vastus.

— On's see teie risti või perekonna nimi?

— Mõlemba.

— Isanimi?

— Esa oli kah Joosu.

— Mh?!

— Niida jah.

Vabatahtlik tundis, et ta siin kõva kivi vastu oli komistand. Ta ei leidnud enam sõnu, millistega end väljendada. Tema pilk libises abitult toas ringi ning peatus taas vanamehel, kes ikka veel keset tuba seisis käed puusas ja jalad harki ning üleoleva pilguga sõdureid silmitses.

— Kas agu är essünü vai? — küsis pääle vähese vaikimise Joosu ning päästis vabatahtliku piinlikust ja väljapääsematust seisukorrast.

— Ei, eksind ei ole. Oleme õieti tulnud, — vastas vabatahtlik. — Kõneldakse, et teie viina põletate. Kas see on õige?

— Õkva. Toda ju kiik tiiävä. Möldre kah Havvatagutse veerest agu tiise? — oli jälle poolpilkav ja peaagu mõnitav vastus.

— Nii siis ei ole nad ilmasjata kaeband, —
venitas vabatahtlik endamisi ja pööras tares,
seda hoolega silmitsedes, ringi.

— Olõ — ei.

— Kus teil poeg on? — küsis vabatahtlik
järsku.

— Tiia ei mina poiga. Tan suur miis, —
kos timä kääse ja mis asjo aase . . .

— Vaadake, minul on käsk viia teid Haua-
taguse külla pääliku juure. Siis võtke kõik
oma viina tagavara kaasa ja tulge praegu kohe
kaasa. On teil viina palju kodus? —

— No midä's te minno viimä nakate, —
ma tulõ eski, kõnni oma jala pääl. Pidi küll
Võrro minema viina är' viimä . . . Vet ta jo üits-
kiik kohe viia, kas Võrro või päälikole, kui käsk
särände om . . . Ja pallo om tedä, olõs' nigu
paar hobõsd vaja, — lõpetas Joosu pilkavalt.

Vabatahtlik ei mõistnud hästi, kas tegi
vanamees temaga nalja või kõneles tõtt. Ta
seisis löödult keset tare ning tema seljataga
muhelesid sõdurid, endid püssi najale toetades.
Joosu ei pakkund kellegile istet. Ta tõmbas
enesele pika labraku selga, vajutas musta sü-
gava viltkaabu pähe, viskas selle veere alt vi-
hase pilgu sõdurite poole ja ütles nähtava
pahameelega: — püssü kah üten võetu, nigu
hobõsevarga vai fiirüüvli püügil.

— Tehke, tehke rutem. Kus kohas teil siis
viin on? — küsis vabatahtlik.

— Tuu om kooban. Küll saade kätte kiik . . . vai mina tedä esi juu! —

Vabatahtlik märkas, et vanamehest endine kindlus ja julgus kaduma hakkas ning ta vähe araks ja ebalevaks sai. Hajameelselt nuhkis ta tares ringi otsekui midagi otsides, aga ei leidnud midagi. Siis tõmbas ta laia nahkrihma enesele vööle, surus kaabu veel sügavamale pähe ja ütles kärsitult: läki sös. —

— Aga viin? — küsis vabatahtlik.

— Tuu om vällän kooban, säält võtame üten niipallo ku kanda jõvvame. Ma ütli joba . . . ja mis te mino vanamihega õge tetta sös tahat . . .

Tema hääles tundus juba alistumist. Endine kõrkus ja pilkav toon oli kadund, ning nüüd kõneles tolles hiiglasest mingisugune hoo- pis teine inimene, otsekui oleks vahepääl keegi võõras ja tundmatu hiiglase labraku sisse puggend. Ning tolle uue ja võõra inimese ees tundis vabatahtlik ennast piinlikult kahe relvastatud sõduri pärast. — Milleks neid vaja, kui aetakse asju lihtsate ja avameelsete ning mitte põrmugi hädaohtlikkude inimestega, — mõtles ta iseeneses, ning temas tõusis viha möldri vastu, kes kõige selle eest oli hoolitsend.

Tarest välja minnes valgustas Joosu eeskoda ning jättis nad läve juure ootama. Ise tõmbas ta eeskoja põranda luugi üles ja kadus alla keldrisse. Vähe hiljem tuli ta luugist jälle

nähtavale, kandes kaenla all suurt, kõhukat silguveerandiku suurust puulähkrit ja pandis vabatahtliku ette maha.

— Kas tollest saase küll? — küsis ta.

— Palju teil seda siis üldse on? — küsis vabatahtlik imestusega.

— Nigu ma ütli, olõs paari hobõst vaja, — vastas Joosu nüüd juba naljatoonil. Ta pööras lähkri, mille kohta üks sõdur arvas, et seda kahekesi raske ära viia, üksi kaenla alla ning embas selle oma pika käega otsekui hiigla linnu küünega.

Väljas rabistas kerget ja hõredat sügisvihma. Tagasiminekul silmitses vabatahtlik kogu aeg roobastee veert, mis maanteelt Joosu tare poole pööras.

Möldrit ei olnud enam teeveeres pikutamas. Ta oli ära läind.

3.

Päalik võttis tulejad uniselt ja hajameelselt vastu. Ta oli kogu aja õhtust kuni hilise ööni visklend ebamäärastes kannatustes. Linad tema voodis olid higist läbi märjad, tekk oli üle voodi serva põrandale vajund ning padi mürsakile kesk voodit.

Veel praegu tundis ta, kuidas külmad ja palavad tõmbed tema keha vapustasid. Hooti värises ta kogu kehast silmanähtavalt, ehkki üritas seda varjata. Kuid vabatahtlik oli seda juba märgand. Ta tundis päaliku tujukust, eriti sarnastes olukordades kui praegu, ning see säadis teda raske ülesande ette, — hoida ära võimalikke erutusi ja teravusi päaliku vastu, milliste tagajärjed kurbiks võiksid kujuneda.

Päalik ei saand alguses üldse aru, mis tema fares sündis. Ta tõusis laua juures püsti, toetas mõlemad käed tugevasti lauale ning jäi sisseastujaid pungis silmiga ja ammuli unustatud suuga vahtima. Vabatahtlik käskis sõduritel ära minna ning nüüd jäid nad kolmekesi: päalik, vabatahtlik ja vana Joosu.

— Härra leitnant! Tõin teie käsu pääle vana Joosu siia, — ütles vabatahtlik selgelt ja rõhuga.

Päalik vahtis ikka veel kesk tare seisvat hiiglast peaaegu hirmunult ning arusaamatusega. Siis küsis ta täiesti lõdvalt ja lollakalt: no mis te temast siis siia tõite?

— Teie käsul, härra leitnant.

— Ma ei saa midagi aru. — Siis pööras ta viisaka kumardusega vana Joosu poole ning küsis lahkelt ja sõbralikult: vabandage, kas teie mind külastama tulite? Siis palun istuge ja . . . pange oma pakk ära. Ta on vist väga raske?! —

— Olõ-ei joht rasse. Ma või viil saista, — vastas Joosu rahuliku tooniga.

See toon viis pääliku enesest ja enese valitsemisest välja. Tema nägu tõmbus jäljendamatu grimassile, sõrmed kõverdusid otsekui valutõmmetes rusikasse ning ta käristas kuivalt: Vait lurjus, kui minuga kõneled. Siis selgus tema nägu imekiiresti, ilmestus uuesti lahkusega ning vähe aja pärast lisas ta täiesti vaikselt ja lahkesti: palun istuge.

Pääliku kohtlemine Joosut ja vabatahtlikku aetas viimased äärmiselt rumalasse seisukorda. — Ega ometi . . . kuid edesi ei julgend vabatahtlik mõtelda. Ta äimas midagi päälikuga sündind olevat, kuid ta ei usaldand seda uskuda.

Joosu pani oma viinalähkri põrandale püsti seisma ning astus paar sammu edesi.

— Härra ülembüis, — algas ta. — Tulliva täambä üüse minole kolm sõdurit järgi ja tõiva minno siiä, ti mano . . .

— Ah-ah, — taipas hajameelselt ja segaselt päalik.

— Nu-ja mis ti's minuga tiit nüüd? — küsis Joosu. Tan tõie ti käso pääle pütü viina ja . . .

— Ja, ja. See on ilus . . . see on väga hää, et viina tõite. Väga hää . . . ja . . . no istuge siis. —

— Tohin ma minna, härra leitnant? — küsis vabatahtlik vähese vaikimise järgi.

— Jah, muidugi võite minna. Ei siiski, jää siia! Päalik istus laua otsa toolile, tõmbas raskelt käega üle näo ja pää, otsekui midagi meeletuletada tahtes ning küsis siis endamisi: — Aga mina ei saa ikka veel aru, mitte midagi ei saa aru . . . — Ning vähe hiljem jätkas ta: valage õige viina välja!

— Uut viina, lähkri viina, — vastas vabatahtlik ning asus Joosu suure puust lähkri juure.

— Aga kust te's seda saite? Siis seletage minule ometi kord, — küsis uuesti, otsekui unest ärgates, päalik.

Ta jäi pärani silmil vabatahtliku ja Joosu toimetust vahtima, kes puulähkrist viina pudelisse valasid. Tema tuhmund ja ükskõikne

vaade omas ikka rohkem läiget ning peagi kadus tema näost endine väsimuse ja roidumuse hajameelne ilme. Ent see oli kummatigi väga põgus muudatus tema näol, mis varsti jälle kadus ning uuesti arusaamatusele ja piiritule imestusele aset andis.

Tema mälu oli täiesti segipaisatud ning ta ei teind ise vähematki katset säält midagi väljaurgitseda. Selleks oli vaja mingisugust välimist, temast enesest rippumatut tõuget, mis tema ummikusse sattund mälule uusi hargumisavarusi oleks hankind.

Vabatahtlik valas viina välja ning päälik tühjendas ahnelt esimese klaasi. See näis tema pääle vähe selgitavalt ja kainestavalt mõjuvat ning ta kummutas varsi teise klaasi täie esimesele järele. Otsekui imerohi mõjusid nood kaks klaasitait viina päälikusse. Ta tundis kuidas mõistus aegamisi selginema hakkas ning nüüd taipas ta juba, kuigi veel uduselt, kõike sündinut. Ta mäletas nüüd et ta äsja käsu oli annud Joosut tema juure tuua, mäletas külavanema tema juures käimist mingisuguse palvega või kaebusega ja siis painajalikku und täis ebamääraseid nägemusi ja juhtumisi.

— Nii, nii, — mõtles ta endamisi. — Kogu asi ei hargu põrmugi soovitavas suunas. Olen's ma tõesti niikaugel, et enam mälu ei tööta ning mõistus sõrad vastu ajab. Kuid, ah, — ta tegi käega mingisuguse ebamäärase tõrjuva liigutuse

ja pööras siis Joosu poole kuiva ja amefliku tooniga, mis kuidagi ei sarnlend ja ei sobind temale veerand tundi tagasi.

— Teie olete ümberkaudsuses tuntud sala-kaubitseja Joosu? — küsis päalik.

— Nigu mölder om kõnelnu. Egä's ma ei salga. Vai mis tost kassugi. . .

— Mis mölder? Praegu ei ole siin möldrit. Teie vastake minu küsimiste pääle: kas teie olete Joosu? —

— Olõ.

— Viina keedate?

— Tii.

— Aga hää viina teete, — ütles vabama ja leplikuma tooniga päalik, valades enesele uut klaasitäit. — Kõva, puhtale piiritusele annab see vaevalt järele, ja puhas kui kristall. —

— Vai's tõse nii teevä; na jo varga. Nigu möldrigi, — ei tiä pane hüvvä ei midägi. Mul jo selgest hüväst aetu ja mitu kõrda puhastetüs. Ta jo sis piäs illos saama.

— Ja meister te näikse küll olevat, selles mina ei kahtle. Aga kas teate ka, et viina keeta ei tohi?

— Vet'ta toda jo kiik tiiäva, mu'ku kas tolleperäst ajamada om. Säädiis jo nüit tolles omgi, et timäst müüda minnä. Olõ-ei joht säädüsest ja keelüst nüit ämp mitä. . .

Joosu kõneles vabalt ja veendumusega. Otsekui igapäevase tühja-tähja pääle vastas ta

pääliku küsimustele. Ta ei tunnud end põrmugi süüdlasena, ning see asjaolu sundis päälikut teda tõsisemalt kuulutama ning tema vastuseid kaaluvalt võtma. Kuid teisest küljest tekitas temas vana setukene ja selle ülalpidu mingisugust erutust. Temas hakkas aegamisi ärkama päalik, — käskija ja keelaja; ning kui niisuguse enesetunnet, jõulist ja vääramatut, olid vana setukese sõnad ja ülalpidu valusast kohast taband.

Päalik tühjendas veel kord ahnelt ainsama sõõmuga suure klaasi viinast; see vajus imekiiresti liigendes laiali, tekitas meeldivat, pea-aegu suigutavat soojust ning kainestas lõpuliikult eelmise joomise pohmelusest ja painajaliku une roidumusest. Viivu lennul läbistasid tema vastärgand mõistust tuhanded katkelised mõtete killud, hakkasid siis tihenema ja tahkuma ning kindlamaid piirdeid omandama. Mälus aelesid ringi üksikud äsja kuuldud sõnad, määrased lauseteks ja mõisteteks tihenesid ning peagi pääliku täielikku teadvusse viisid.

Nüüd tundis ta end hiiglase-vanamehe ees vähe piinlikult. Ta surus enese raskelt toolile, tõukas klaasi ja pudeli puhta ja sädeleva viinaga enese eest kaugemale ning kiindis terava ja tungiva pilguga ikka veel keset tare seisva hiigla vanamehe labid-habemesse.

Otse vanamehe silmi ei usaldand ta oma vaadet veel kinnitada.

Ta ei mõistnud vanameest enam kõnetada. Viskudes mõtetes siia-sinna, haarates kinni ühest kui teisest, leidis ta kõik ebakohase olevat. Ta hakkas taipama, mihukese rumalusega oli ta toimund, võttes vastu nii kergehäälselt vanamehe poolt toodud viina. Vilkasti libises tema vaade üle sädeleva pudeli ning jäi püsima vanamehe habemesse; siis hakkas see vargsi ülespoole hiilima, ronis üle karvusse kasvand suu, peatas suurel poolkongis, peaaegu ebamääraselt suurel ninal ning riivas põgusalt vanamehe silmi.

Neist helkis vastu iseteadlik trots ja pilge, mille üle mängles hääsüdamlik naeratus

Ei, see ületas juba lihtsa, inimliku häbematus, kõnelemata ametlikust trotsist ja halvaks panust. Nüüd kihvatas päälikus ometi midagi, mis teda kujunend seisukorrast päästis. Ühe rapsuga hüppas ta toolilt püsti ja läks kindlal sammul ukse juure. Vanamees ei liigatand.

— Hei, vabatahtlik?! — hüüdis päälik tare ust avades järsult ja otsustavalt.

— Kuulen.

— Siia, ja ruttu, — käsutas päälik ja sulges tare ukse. Siis jäi ta võikalt vanamehe ette seisma ning ütles sellele: jääte ööseks siia. Oma kandam pange minu tarre. Hommikul kõnelen teiega.

Vanamees tahtis midagi vastata, kuid pääliku tõrjuv liigutus sundis teda vaikima.

Tuli vabatahtlik ja sai korralduse.

— Härra leitnant, ei ole millegi pääl mägada, ei ole õlgi, — hakkas see seletama

— Mis kurat! Ürp külje alla, ürp pää alla ja ürp pääle. Marss.

Üksi jäädes käis päalik kärsitult paar korda üle toa, istus siis endisele kohale laua taha ja täitis klaasi.

Kaua vaatles ta sädelevat vedelikku kandilises klaasis. Sellest oli aastaid, jah, vissist juba kuus, seitse kui ta esimese niisuguse klaasitäie ära jõi. Kas algaski tema elu sellega, hilisem elu täis visklemisi ja kannatusi, või lõppes sellega? Sõjakool omade voorustega, võõra keele ja meelega, distsipliini ja kõigi muude arvatavate hüvedega, — kas ei olnud see esimene tõuge hinge kuhjund sapi uputamiseks või vähemalt ärauhmiseks. Jah, seda pidi tegema, selleks tundis tema, noor väike-rahvuse keskelt võrsund päalik, võitmatut, otsekui füsioloogilist tarvet. Siis kui teised valitseva rahvuse liikmed mundrit niisutasid, kui kannuste kõlin ja pokaalide klirin suurt sõjakooli hoonet otsast otsani täitis, kui sajad noored inimesed täis elujõudu ja teguiha oma isamaale vannet andsid, — siis prahvatas tema hinges midagi valusasti ja pakitsevalt.

Seda oli vaja uputada! —

Siis tulid pikad kannatusaastad rindel. Kas võisid inimesed, tappes ise ja andes end tappa, säilitada eneses inimlikke tundeid ja ihasid?! Kas olid nad pääle kõigi metsikuste, milliseid kultuurinimese mõistus iial väljamõtelda mõistab ja massiliselt teostab, veel kõlbulikud inimestena elama ja olema? Kas ei muutunud nemad kärnaseiks lojusteks terves karjas, missugustega hädaohu kartusel kogu karjale, ümberkäidama peab otsekui tehakse seda pidalitõbiste inimestega.! —

Aga siht ja otstarve?

Kas julges sellest üldse keegi mõtelda! —

Päälikus kihvatas jõuetu viha, ent kustust tema hinge sügavamais kurudes sama vilkasti ja vaikselt kui leegistuski. Ta valas uuesti klaasi viina täis ja tühjendas selle imekiiresti ja ahnelt, otsekui oleks ta kartnud sellega hiljaks jääda.

Kuid mis tähendas üksiku jõuetu viha. Niisuguseid üksikuid, õigemini jõuetuid üksikuid on palju, nendest ei ole vaba ükski riik, rahvas ega ühiskond. Ning selles peitubki traagika, — üksikute viha ei leia väljapääsu, ei leia massilist avaldumise võimalust. See sureb sama vaikselt ja tähelepanematult kui elustubki, jättes hinge lepitamatut mõrudust ja sappi...

Siis omasid mõtted üha hoogsama lennu, tormasid teine-teise kukil ikka rohkem ja rohkem

kasvava kiirusega, peaaegu hüpates, ning mine-
tasid kindlapiirdelikkuse. Päälikul oli tundmus
kui kisuks mõtted teda kehaliseltki kaasa, —
ta näis õhkkergeks muutund olevat ja tõusis
udusulena järgi omile üle pää-kaela tormavaile
mõtteile saamatult ja jõuetult.

Oli juba kaugelt üle poole öö. Päälik istus
ikka veel laua juures ja jõi vahetpidamatult.
Tema pää oli raskelt kätele toetatud. Piip oli
kustund. Ta ei joobund enam. Midagi heljus
tema tares võõrast ja salapärast, puges vargsi
hinge, sünnitades sääl nõrka rahunust ning
kammitset mõtteid, juhtides neid harguma ikka
ühes ja samas suunas.

Temale tuli meele kompanii noorema pää-
liku surm. Otsekui mingisugune etteaimus käis
selle eel. Kogu õhtu veetsid nad rindel kaevi-
kus, keskustellid istudes tukkuvate ja läbi raske
une kõnelevate sõduritega ning naasisid oma
korterisse, mis mõnisada sammu rinde seljataga
väikeses setukülas asus. Oli hiline öö. Oli
vaikne. Nad tulid sõnatumalt. Siis jõid nad
vaikides, — oli toodud viina, mida valitsuse
käsul sõduritele ergutuseks anti. (Siin tõmbus
pääliku nägu sarkastilisele naerule).

Noor päälik jõi palju ja vahetpidamatult
klaas klaasi järgi, kuid ei joobund. Siis, otse-
kui oleks ta viirastust näind, hüppas laua
juurest püsti, puuris terava vaate nurka,
kus rippus voodi kohal Jumala-ema kuju ja

viskas sellele sooja, rasvase koogiga, mida kokk lauale toond oli, näkku. Kuiva ja kõleda naeruga istus ta taas lauda, kuid jäi peagi tõsiseks, raskelt-tõsiseks ja kinniseks.

Jõi, vaikis, süvenes iseendasse. —

Hommiku koites tuksatus rindelt lõikav ulve ning hetk hiljem lõhkes maja nurga juures, milles elasid päälük oma kaaslasega, mürsk. Üks kild tungis läbi aknalengi noore päälüku pähe ja tappis selle . . .

Nii olid surnud paljud. Ainult tema oli püsinud oma kompanii eesotsas, kuid kauaks, seda ei võind keegi ütelda. Võib olla homme, ülehomme on käsk rindele minekuks ning kas säält uuesti tagasi tullakse? — Aga, tühja, — on's see teha või teada. Varem ehk hiljem tuleb see siiski ja miks siis juurelda, miks oletada ei millegagi põhjendeta ennustusi ning katsuda tungida tuleviku ummikpimedusse.

Eestarest kosti kuiv ja kurnav kõhimine. Nii, säält on vanamees, kes ei juurdle üldse millegi üle. Vana on ta juba, aga ei juurdle, — võtab elu niisugusena nagu see on, kasutab olukordi, kui need soodsad, ning laseb nad külma ja osavõtmatu muigega enesest mööda minna, kui nad midagi ei paku. Temale ei tee miski asi muret ning tema ei kaota teps mitte tasakaalu ka kõige võimatusis seisukorris. Lapselik-süütu küsib ta: ja mis tii's minoga nüüt tiit? — kuid tema toonis on jäine

kõikumatus ja veendumus. Ning kaval on ta, — ta tahab enne teada saada, mis temaga teha mõeldakse, et siis enesekaitsele asuda. Nii-suguste labid-habemete taga ja setuüripide all peituvad tihti sfinksid, mõistmatumad ja salapärased, kuigi päältnäha selged ja läbi-paistvad.

Nii otsustas päalik: ta valas klaasi viina täis, tõstis selle vastu tuld, mis leegitses tah-mase klaasi all söeks põlend tahi otsas, vaat-les viina sädelemist klaasis ja jõi selle aega-misi väikeste sõõmudega ära. Siis tõusis ta laua juurest ning läks kindlate sammudega ukse poole. Lambiga valgustas ta pimedat eestare. Seinä veeres, piki üle tare ulatuva setupingi pääl magas vabatahtlik; vastasseinas ahju veeres põrandal sirutas end pikalt kui koot vana Joosu. Temal oli ümargune puust lähker pää alla võetud ning pikk setuürip kattis ta keha habemest kuni jalakandadeni. Külje all ei olnud midagi.

Päalik kumardus tema näole ligemale ning valgustas seda lambitulega. Karvases näos pöörlesid kaks valget, lahtist silma ja jäid päalikule otse näkku vahtima. Too vaade oli nii jäik ja õudne, et päalik värehtus ning vähe taandus. Siis ajas ta enese sirgu, ligistas veel kord lambi vanamehe kahus pää juure ja ütles poolkuuldavasti: Joosu, tulge sinna, minu tarre. Kohe. —

Vanamees ei liigutand end. Silmavalged olid liikumatud otsekui suured klaasist pärlid, tardund ja külmad. Päälik läks tulega ära ja tare jäi pimedaks. Vähe aja pärast tõukas Joosu ukse lahti ning tuli vähe taarudes ja nohisedes, suurt viinalähkrit hõlmas kandes, järgi. Ta asetas selle jälle vanale kohale põrandale ja jäi ise küsivalt pääliku otsa vahtima. Ainult nüüd märkas see, et vanamees õhtul tema tarest lähkri kaasa oli viind ja enesele pääaluseks võtnud.

— Kas viina jood, Joosu! — küsis päälik familjäärselt ja valas klaasi täis. Ta käskis vanamehel laua juure istuda.

— Ei olõ joht tilka elon võtnu, — vastas see, kui oli istund.

— No-noh, mis jutt see's on. Pruulite viina, isegi paremat kui keegi teine, ja ei ole tilkagi võtnud?

— Olõ-ei, — lükkas vanamees pakutud klaasi tagasi.

— Mina käsen, — hüüdis päälik käskivalt, ise seejuures ähvardavalt pool püsti tõustes.

Vanamees vastas selle pääle jonnaka vaikimisega. Päälik kummutas ise klaasi tühjaks ja jäi siis üksisilmi vanamehe otsa vahtima.

— Mina olen Hauataguse ja ümberkaudsete külade komandant, — algas ta vähese vaikimise järgi. — Teatavasti kuulute teie Hauataguse küla alla. Nii? Kaebuste pääle,

mis minule mitmelt poolt tulnud, olete teie juba pikemat aega salaviina pruulimisega äri ajand, mis valitsuse poolt keelatud, seega järelikult kuritöö on. Kas teate seda? Kas teate, et selle eest teid raske karistus ootab, mida mina, kui kohaliku rinde piirkonna valitsuse võimu esitaja, teostama pean. Mida arvate teie ise selle kohta? —

Vanamees vaatas hetki ükskõikselt pääliku otsa ning vastas siis: vet'ta härrä ülembüs esi tiid, mis tetä!

— Kas teie tunnistate end süüdi?

— Vet'ta üten tegijide ja juujidega olõ süüdü jah.

— Nii. Aga kas teate, et teid nüüd ränk karistus ootab? Teie süüteo kordumisel konfiskeeritakse kogu teie varandus ning isegi surmanuhtlus võib teile osaks saada, sest pidage meeles, et teie süütegu on kordasaadetud sõjategevuse piirkonnas. . .

— Tiian kiik, — vastas Joosu rahulikult, — ku inemist tahetas ülekohtu tiil karistada ja nuhelda, kiä's toda kiildä saase.

— Mis ülekohtuselt, — käratas päalik.

Vet'ta nii om, — jatkas vanamees. — Tan ümberkaudu ajave prõlla kiik viina, mu'ku kiä näid täämbädse pääväni nuhelnu om.

Inemise omava jo nigu agija jänese pärän. Agijas joht aase jänest tolleperäst, et inemise tedä toitva ja süütvä. A'ku panõme agija

mõtsa elämä ja toomõ jänese kodo ja ku nii jäässigi, kae sõs nakasõ agija jänessid pelgämä ja pakõma. Kiä om prõlla viil aus? Kiä saasõ ausahe leibä? Ei kiäki! Egä inemine om kaotanu kiik, mis^v tedä viil inemine lupas olla ja inemises tege. Olõ-ei joht nüüt küsümist mutku võetas kost sai'a om, oll ta's võõras vai oma. . .

Vanamees kõneles nii rahulikult ja sisenda-valt, et päalik oma autoriteedi kaotavat näis. Ta tahtis mitmeti vanameest vaikima sundida, kuid ei saand seda teha. Selles vanamehes oli midagi, mis otsekui rammestav hüpnoos temasse mõjus ning ta vaid vaikis ja kuulas. Ta jõi veel klaasi viina, süütas piibu ja tõusis laua juurest. Paar korda käis ta üle tare, jäi vanamehe ette seisma ja vaatas sellele näkku.

Vanamees oli rahulik ja peaagu tardund oma istmele.

Ta jatkas: olõ-ei joht inimine koskil rahol. Kas nimä esi veidü kannativa ku tap-luse üle maa käüisivä. Är viidi kiik, et es olõ inämb ivva hamba alla panna. Sis naksiva vargilõ, petmä ja lähüdäsõ inemise pääle kiilt pessmä, nigu nüüt esi näet, härrä ülem-bus. Kiä oll kavalamb ja kække omma varra, naksiva pärast kah elämä, kiä toda's mõista, omave prõlla vaese. A kiil om näil terräv . . .

Olõ- ei joht minä tullu kelleki pääle kaiv-lemä, a nemä käävä. Kas om näil kahjo, et Joosu eläs? Olõ-ei vanamiis kedägi putnu,

olõ-ei keälegi kahjo tennü. Elä mõtsa vee-
ren ku mutt ütsindä, olõ-ei kellegil jalon.

Jummal näge, olõ-ei joht vaja nuhelda
üttegi! Vet' ta kas sääduste andja ja nuhtlejä
esi ei ollõva süüdi kiigen. Kiä's viil omava
pannu rahva särätsede nälga ja hättä? Kiäle
oll vaja toda taplust ja verevalamist? Ellivä
inemise, saiva vanas, — olõ es joht midägi
säräst. Ku tullivagi vahel ikaldusõ, sõs oll iks
kost saia. A nüüt? Kiä mööse rahagi iist viljä,
kiä and ütskiik mis iist raaso liha.

Inemise tapva ja laskva tappa, koolõva
nälga ja tõppõ . . . a tetäs säädüsi ja otsitas
süüdläsi. Ärgü pantagu joht süüdü vagatsile
inemistele!

— Kus teil poeg on? — küsis päalik
järsku.

— Tiiä ei joht pojast midägi. Käis tõne
mõni näätal tagasi tan . . . om teenüskin vai
kon, tiiä ei . . .

— Ta olevat ju vaenlase väes teenind?

— Tuu om «olõvõt», a kiä toda tõtes tege.
Vai tege möldre? . . .

Päalik tundis, kuidas mingisugune võitmata
raskus ja väsimus liigendesse hakkas valguma.
Viin ei ergutand enam. Ta oli laua juures
mõttisse vajund ning see vaid süvendas tema
kehalist raskust ja väsimustunnet. Ühtlasi
mõjus vanamehe ühetooniline ja kuiv filosofee-
rimine temasse suigutavalt.

— Nu hää küll, hää küll, — peatas ta vanameest. — Kui palju valmistate teie viina igal nädalal? Kuipalju mahutab enesse niisugune lähker, nagu teil täna kaasas? Minul pole mingisugust tuju teid karistama hakata, ehkki peaksin seda tegema, kuid ma ei jäta teid ka täiesti karistamata. Usun, et teie niisuguse karistusviisiga leppida võiksite: teie tõive oma äri edesi ajada, võite pruulida viina niipalju kui tahate ja lubavad teie primitiivsed sissesääded. Viina võite viia kuhü tahate, minupärast kas või Pihkva, kui läbi rinde pääsete, ja võtta hinda, missugugust teile kusagilt maksetakse, kuid sellejuures kohustute tooma igal nädalal minu kompaniile ühe niisuguse lähkri täie häd ja puhast viina, nagu tänane.

Tekkis vaikus.

— Kuid oma kohustust peate täitma täpselt ja tõrkumata; vastasel — korral — pean — teiega — teisiti — — — ja — karmimalt — talitama . . .

Paus.

Päälük toppis aegamisi piibu ja süütas selle, saates ise põgusaid pilke vanamehe poole. Siis võttis ta taskust väikese läikiva laskeriista ja hakkas seda üksikute jaokeste haaval lahtiharutama. Näis kui oleks ta unustand äsjase kõnelemise vanamehega, niivõrd süvenes ta kumargile üle laua olles oma toimingusse.

Tares valitses veel vähe aega vaikus. Vana-meies istus endiselt tardunult ja liigutamata. Ta vahtis enese ette lauale ning näis tõsiselt mõtlevat. Siis tõmbas ta ebamääraselt suure käega üle labidhabeme, tõusis aeglaselt ja kohmetult püsti ning jäi tulbana seisma.

— Noh? — küsis päalik.

— Tii, — vastas Joosu.

Ja läks päaliku tarest välja.

5.

Rindel oli vaikne. Sinna toodi uusi reservväeosi seljatagant ning võimaldeti niiviisi pikemat aega võitlustes olnuile pikemaajalist puhkust. Uusi sõdureid saadeti väiksearvulisteks jäänd väeosadele täienduseks, korraldeti varustust ja ravitseti haigeid, kes veel rivis püsisid. Vältavate ja kurnavate võitluste unustamiseks anti sõduritele rohkesti viina, et nendel puhkus igavaks, väsitavaks ja masendavaks ei saaks ning et neid uutele eelolevaile võitlustele ergutada.

Hauataguse külas asuvale löögipataljoni kolmandale kompaniile tuli täienduseks kolmteistkümmend noort puhand sõdurit ja üks noor päalik. Ühes sellega teateti et kompanii puhkus veel kaks nädalat kestab, mille järele see uuesti rindele pidi asuma ja endise positsiooni enese alla võtma. Oli käsk sõdurite eest võimalikult hästi hoolitseda ning noori, täienduseks saadetud sõdureid eelolevatele võitlustele ette-

valmistada, sest oli oodata üldist otsustavat pääletungi vaenlasele, et hankida soodsamaid positsioone talviseks kaitseseisukorraks.

Kõik korraldused ja teated võttis päälük rahulikult ja vanale sõjamehele omase flegmaga vastu. Muide, ei teadnudki ta oma kompanii meeste elust ja puhkuse kasutamisest midagi, — selle üle valvasid kompaniivanem ja vabatahtlik. Vaid katkeliselt ulatusid päälükuni teated, et sõdurid kohalikkude kui ka naabrikülade elanike kallal vägivalda tarvitavad, kuid ta ei võtnud, ei tahtnud või ei läbend võtta seda kuigi tõsiselt.

— Inimeste pahed ujuvad ikka lagedal vee pinnal, kuna hüved tavaliselt varju jäävad, — nii mõtles tema ning säärane oli tema veendumus. Ta teadis, et sõdurid palju joovad, kuid mõttetu oleks neid selles takistama hakata, sest seda ei oleks sõdurid ometi lakkand, küll aga salaja jatkand. Nüüd ei tohtind neid enam disiplineerima hakata, või kuidas päälük seda nimetas — liistu pääle tõmmata — see võis positsioonil hädaohtlikuks saada. Ja lõpuks ei olnud sõduritel vaiksetes ja väikestes setukülades millegi muuga end lõbustada ja aega tappa. Neil põhjustel ei segand päälük end ka kompanii sõdurite tegevusse ja toimetusse. Kõik, kes tema juure kaebama või kaitset otsima tulid, saatis ta ükskõikselt ja külmalt kompaniivanema juure.

Temal oli enesegagi küllalt tegemist. Nüüd elasid nad kahekesi ühes tares. Noor, alles sõjakooli lõpetand lipnik, kes veel päevagi rindel ei olnud veetnud, võib olla isegi võitluse müra kuulnud, asus pääliku juure korterisse. Ta kõneles ja vadistas alalõpmata kui noor, elurõõmus ja muredevaba naine, jõi viina poisikeselikult, ehkki kaunis palju, ja jäi ruttu purju. Peagi hakkas ta tarvitama sõduritelt kuulnud jämedaid sõnu ja kõnekääne, tahtes end vana ja kogend sõjamehena välja paista lasta, mis temale aga kuidagi ei sobind. Ta kõneles tihti ja palju oma õppimisajast, armastusjuhtumistest, võitudest ja kaotustest elus, vürtsitades seda sõdurinaljadega ja ütlustega, millega tüütas pääliku lõpulikult. Pääliku ükskõiksete ja külmade märkuste pääle, «nii ei õpitud meie päivil, nii ei logeletud ja ei käidud kõrtse mööda, kui ei tahetud ennast ja vormi kaotada ja koolist hundipassi saada» jäi noor lipnik süüdlaselt vaikseks ja nukraks. Ta jõi enese siis ruttu purju ja jäi larisedes magama, mis päälikut tihti tema vastu vastikustundega täitis. Mõnigi kord laskis päälik noore magava lipniku ussaia pääle kanda, kus see enese kaineks magas ning siis külmast lõdisedes, silmad joomisest punased kui särjel, tarre komberdas ning uuesti ahnelt ja poisikeselikult jooma hakkas, et kangestund liikmeid elustada.

— Ja niisuguseid saadetakse löögiväeosa-
desse päälikuks; poisikesi, kes isegi mehe
moodi kõnelda ei mõista, — mõtles endamisi
päalik. Niisuguste koht on tagavara patal-
jonides, ministeeriumis kirjutajaks, komandan-
tuuris korraldajaks ja staapides väeosade
ülemate saapaviksijaks. Mis sõjamees niisu-
gune kollanokk on? Sääraseid vaja kängit-
seda lakksaabastesse, kannustada ning saata
siis väikesse provintsi aadlike tütred
võrgutama. . .

Päalik ei suutnud oma uue käsualusega
kuidagi leppida ega kohaneda. Sõduritel ei
olnud noore lipniku tulekust rohkem aimu kui
et nägid teda paaril korral purjusena külavahel
kaaberdamas. Sõdurid naeratasid tema üle
kahjurõõmsalt; „suurtüki liha“, — nii nimeta-
sid nad kõiki kogematuid, kes esmakordselt
rindele jõudsid.

Kuid leppisid, kuigi aegamisi, vastumeel-
selt ja külmalt olukorraga nii päalik kui sõdurid.

Päalik sallis enese juures jälle inimesi,
nägi neid oma tares isegi meeleldi. Mölder
hakkas külavanema maja jälle tihedamini külas-
tama; samuti veetis siin terveid päivi kompanii-
vanem. Hiljem sigines sinna ka kompanii
juure komandeeritud pataljoni staabi ja kom-
panii vahel sidet pidav ratsanik, — laia sisse-
muljutud, rõugearmilise näoga ja pistvate sini-
silmiga sõdur. Ta kandis pikki, ülapoole põlvi

ulatavaid säärsaapaid, punast lambanahkset poolkasukat ja suure tolgendava villaga pa-paahhi. Alati oli tal lühike ratsapiiss rihmaga risti üle turja ning pikk ja jäme nahknuut käes.

Nood inimesed istusid ööd kui päevad läbi pääliku tares, mängisid kaarte ja jõid määra-tumal kombel viina, mida mölder kärmas han-kima oli. Tihti nõudis ta enesele mõnda sõdu-rit abiks, — aga missuguseks otstarbeks, see jäi tema enese ja sõduri teada. Viina tõi ta alati.

Kuid igavus hakkas tarre roomama.

Kehvemad joojad jäid ruttu purju ja läksid siis eestarre magama. Päälik istus tihti üksi veel lauas ja jõi— ehk oli temal ainsamaks kaas-laseks ratsanik. Nad ei mõistnud enam mille-gagi üha rohkem ja rohkem avarduvat tühjus-tunnet täita. Kõik oli proovitud, miski ei pak-kund enam lõbu ega lahutust. Oli jookstud täiesti alasti värskeis, vast sadand lumihange-des, oli näidatud kohmetuile küla elanikele kõiksuguseid vägitegusid. Külavanema maja oli kuulidest läbilastud ning pärast kuuliaugud korgidega kinni topitud, — päälik laskis oma tares seinal rippuvaid pilte, taldrekuid, pude-leid ja tasse ning klaase.

Aga külavanem oli päevad otsa kodust ära redus ja kõneles külarahvale et see, mis sünnib tema majas, hääd ei tähenda.

Vanade sõdalaste purjus fantaasia mõtles välja võimatumaid asju. Eriti osav oli selles

noor lipnik, kes teisi igasuguste erikummalustega üllatas ning pärast selle üle poisikeselikult-rumalasti naeris. Päälik pandis tähele kuidas nad teine-teist kõiges ületada tahtsid, sellega otsekui tema hääkskiitmist ja poolehoidu teenida lootes. Kuid temal oli kõige selle vastu vähe huvi. Päälik pidas kogu aeg silmas viina tagavara kahanemist, mis temasse aegamisi kuid järjekindlalt üha rohkem ja rohkem kasvavat kartust ja hirmu sisendas. Nii saabus päev, millal lõppes viin täielikult.

Nõutult ja totralt jäid kõik üksteisele näkku vahtima. Nende punased silmad tardusid pundund nägudes ning huultele ilmus kollane vaht...

Häkki oli kõiki pääliku tares viibijaid otsekui paraliis taband. Kuid päälik juubeldas. Ta vaatas iroonilise muigega noid inimesekesi kui papist pajaatse, kes tema ligutuste järele tantsisid. Kui väetid ja saamatud olid nad nüüd; ei ainumatki mõtet nende päades, ei sõna suus ega värehtust tardund liigendes.

Keegi ei mõistnud enam midagi välja mõtelda. Mölder andis mõista, et temalgi enam kusagilt midagi saada ei olevat. — Kõik kae-vud on tühjad! — ütles ta süüdlase häälega. — Ja kui kusagil peaks olema, siis ei leia seda nii kergesti kätte, sest setukesed olevat väga kavalaiks ja ettevaatlikeks saand.

— No mis kurat te's nutate? Joosu siia, — hüüdis päälik.

See oli viimane trump, mille ta välja mängis. Ta hoidis seda kaua enese teada ning ei avaldand kellelegi omavahelist lepingut vana setukesega. Nüüd tuli selleks aeg. Ta ise tundis ohjeldamatut, peaaegu võitmatut tarvet juua, — juua kuni tumeneb mõistus ning näha noid viletsaid inimesekesi jälle muretult ja laginal naermas, lõkerdamas ja vandumas. Meelddi oleks tahtnud ta neist lahti saada. Nende võigas ülalpidu sisendas temale viha ja pentsikust. Ta oleks tahtnud neid kägistada, muljuda, litsuda pöidlaga laiaks nende totrad näod, kiskuda lõhki nende ammuli unustatud suud ning torkida välja nende verised silmad. Kuid ei! Las elavad veel viimaseid puhkuspäivi, las mäletavad sääl, kus elu tõelikuks muutub, neid päivi, neid päivi . . .

— Joosu siia.

Päalik müristas kui äike. Kõik otsekui jahmatasid ja taarusid omil jalgel. Vaid möldri jahusele näole pugesi vargsi võidurõõmu helk, too mis ilmestab selle ilma suurte ja vägevate ees roomavaid ja penina sabaliputavaid alatu-hingelisi inimesekesi.

Ning möldril oli kahju. Kuidas ei võind tema selle mõtte pääle tulla. Kuidas võis ta omefi unustada vanameest, keda vihkas ning kelle ees oma võimu näitamiseks just nüüd kõige soodsam juhust näis olevat.

Vanamehele saadeti järele. Lipnik oli jälle

magama jäänd, mis pääliku taltsutamata vihale ärritas. Ta sasis häkki möldril mõlema käega rinnust kinni, raputas seda kogu jõu ja vihaga ning viskas siis kui tohlu uksest välja. — Põisikesed, — urises päälik talle järele. Siis vee-retas ta lipniku oma voodist põrandale, kes ärkamata ning midagi aimamata larinal edasi magama jäi, ja heitis ise seliti voodisse.

Väljas hulus lõikav tuul ning tuiskas kuiva ja peenikest lume. Eestares pragises küdev ahi. Hakkas hämarduma.

Päälik kuulatas tuulehiili huigahtamist ning küdeva ahju pragisemist, kuulatas veel terasemalt, hingepidades. Tares valitses täielik vaikus, mille siis vahedasti läbistas lipniku pikk norske. Siis jäi jälle kõik vaikseks.

Päälik tundis kogu kehas imelikku mörkamist. Mitmel korral läbistasid tema sisemust rasked pöörituse hood. Siis valdas kogu keha palavik. Higi hakkas aegamisi kehale kogunema, sooned pundusid köitena naha all üles ning said helliks ja valusaiks. Ent kõige pääle vaatamata aldis ta väsimusele ja unele, sest kaua ei olnud ta juba magada saand.

Oli juba täiesti pime, kui ta müra ja kolina pääle oma tares ärkvele tuli. Esialgul ei mõistnud ta, mis tema tares sündis, kuid varsi tuli talle kõik meele. Väikene lamp tema laua pääl oli põlema pandud ning selle ihmjas valguses nägi ta tares olevaid inimesi. Sääl oli

hiiglane vanamees Joosu, vabatahtlik, side-ratsanik, kaks kompanii sõdurit ja veel keegi noormees, keda ta esimest kord nägi. Too oli samuti kui vanameeski pikka setuürpi riie-tund, nii et — mõtles päalik — kah setukene. Lipnik norskas ikka veel põrandal, ratsanik urises midagi vanduda ning sõdurid kärkisid nooremehega tare ukse juures.

Kõik need helid segunesid päaliku kõrvus vaheldamatuks suminaks. Ta ei suutnud selles ainumatki sõna eraldada. Voodi servale istuli tõustes jäi ta väsind pilgul kuid nähtava uudis-himuga toda inimkogu vahtima.

Imelikuna ja veidrana nägis temale kõik. Nood inimesed kõnelesid kõik korraga, mis-pärast neid võimata kuulata ehk arusaada oli. Nad katsusid isegi üksteist ülekisendada, ning nii muutus vaheldamatu sumin üha suuremaks kasvavaks lärmiks. Lipnik tõukas veel pika ja koriseva norske läbi tare ning ärkas siis üles. Sõdurid muhelesid tema koomilise kogu põrandalt ülesronimise üle ning ratsanik lak-kas kärkimise vanamehega.

Päalik vahtis kogu seda stseeni vaikides. Ta näis ootavat, millal need rüselevad ja üks-teist üle kisendavad inimesed lõpuks tema juu-resolu märkavad ning wait jäävad.

— No mis kurat te kihisete, nagu vähid katlas, — katkestas üldist lärmi käriseva häälega lipnik. — Kõnelge ükshaaval, siis saab teist aru.

— See on ju päris jekim, — hõiskas ratsanik ning lõi vanamehele oma nahkse nuudiga piki üle näo.

— No-noh, kas juba niikaugel? -- küsis lipnik.

— Mis kurat! Keedab pojaga viina ja seletab et päalik, härra leitnant, temale selleks luba annud. Vaata jekimit mul, — lahkan sulle kuradile veel, vaat' sulle siis päaliku luba...

— A, või viinavabrikant? — venitas selle pääle lipnik. — No kuhu's viin jäi? Ega's meile vanameest vaja ei ole.

— Tema kuradi käest viina veel või . . . Kaks suurt pangi täit puhast viina valas ümber... kõik, viimse tilgani . . .

Päalik kuulatas. Kõik jäid tares nõutult teine-teise näkku vahtima ja vaikisid.

— On's see õige, vanamees? -- küsis päalik rahulikult kuid siiski ähvardava tooniga

— Olõ-ei joht õige midägi. Tiiä ei, midä tahetas mino vanamehega tetä. Tii, härrä ülembüs, annit esi lupa kiik tetä, muku nüüt saadat õnnegi perrä omme inemisi, lasõt minno pessä ja poiga pessä. No mis olõ minä kurja tennü. Ja vet'ta sõs olõ-ei säädust ja kiildü, ku ülembüse esi lupava ja pärast nuhtlemä nakassõ. Kos om sõss õigus? Esi ommave viil sääduse andja ja õiguse mõistja, a nigu üte rüüvli, keä vaesõ inemise kah pallas teevä...

Edasi ei lasknud päalik kõnelda.

— Vait, — kisendas ta. Siis tormas tare ukse juures seisva noore Joosu kallale ning müristas: — ja kes sina oled, mis sina siit otsid . . . mis . . . sinul . . . vaja . . . ta rebis kõrvalseisva ratsaniku käest nuudi ning ladus sellega setukesele näkku, kuni see nuudist kinni haaras ja teise käega laksatava löögi pääliku näkku virutas.

See tõi väikese segaduse ja rüselemise. Üks sõduritest tõukas noort Joosut püssilaega nii et see taarus ja kukkuma hakkas. Ta haaras ukse lingist kinni ning tõmbas ukse enesega koos lahti. Väledasti kasutas ta seda ning libises ussina maoli roomates tarest välja. Siis hüppas ta jalule ning oli hetki lennul külavanema maja ussaial. Edasi jooksis ta nii ruttu kui jalad kandsid kaudu lagastatud aidu ja saunataguseid ning kadus peagi külataga avarduvasse pimedusse. Ta kuulis veel kuidas külavanema õuest hüüded ja vandumine temani ulatusid, pööras siis ümber ning tõstis mõlemad rusikas käed ähvardavalt küla poole.

Siis kadus ta mäeveeru taha.

Sajatades ja vandudes tulid sõdurid tarre tagasi, — noor Joosu oli käest ära libisend.

Päalik jamsis tares edesi-tagasi, kärkis ja paukus kui äike ning tegi korraldusi. Vana Joosu varandus kõik konfiskeerida ja kompanii kantselei juure ära tuua. Kuid ei! Sellest on vähe. Vanamees peab väärilise karistuse saa-

ma . . . Mis kurat, niisugune vastuhakkamine päälikule sõjategevuse piirkonnas. — Ah, spion? Mis? — Laksti käis jälle nuut piki üle vanamehe habetand näo, mis juba vorpides oli.

— Ah, spion? Mis? — hüppas lipnik vanamehe juure ning sasis tal habemest kinni. Kõigest jõust vanameest raputades kisendas ta käriseva, ärajoodud häälega: kus poiss on . . . kus on poiss, vana kand . . . ära jooksis, vastase poole jooksis . . . äraandja . . . maha, maha see kand . . . tuli selga . . . äh-äh-äh . . . seina ääre . . . äh . . . Ta kiskus taskust väikese laskeriista välja ning vehkis sellega vanamehe nina all, ise kogu aeg käristades ja ähvardades.

— Sõs tapke, ussõh pooskese . . . sai vanamees läbi vihast kokkusurutud hammaste kähistada ning tõukas noore lipniku enesest jõuga eemale. Samal hetkel kõlas pauk. Lipnik oli tõukest vastu seina vajund ning kogemata laengu tühjendand. See jooksis ilma kedagi tabamata vastasolevasse seina.

— Ratsanik, välja . . . metsa vanamehega . . .

Päälük oli vihast lõhkemas. Suure vaevaga sai ta nood sõnad enesest välja suruda.

Tekkis hauavaikus. Lipnik kahvatas näost lumivalgeks ning vanamees nõksatas põlvist. Siis hüppas ratsanik vanamehe juure, laksatas sellele nuudiga üle näo ning tõukas enese ees uksest välja. — Tapke, vet' te endile . . . Uks

paugatas nende järele ning sumbutas vanamehe alistuvad, ent saati ähvardavad ja pahaendelised sõnad.

Vähe hiljem kuuldus väljast kaks üks-teisele väikese vaheaja järele lastud püssipauku.

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Väljas hulus vinge tuul ning tuiskas peenikese rahega segatud lume rabisedes vastu külmand aknaruutuseid.

Pääliku tare oli täiesti pime ja vaikne. Lipnik oli läind välja, vissist möldri poole «tervist parandama», nagu ta ise poisikeselikult kelkides ütles. Sõdurid ja ratsanik olid arvatavasti kompaniis ja vabatahtlik kompaniivanema juures.

Kõik otsekui pelgasid midagi, pagesid midagi nägematut ja tundmatut, ebamäärast ja saladuslikku. Vaid päalik oli üksi omas tares.

Ta värises ja tõmbles omas voodis palavikus. Iga tuulepuhang ja ulve torkas teda kui mingisuguse terariistaga ning ta võpatas kogu kehast. Suured jämedad higipirasad olid tema näole tekkind, silmad olid poolkinni ja kuivad, palavikus õhkuvad huuled avatud.

Ta ei magand kuid ei olnud ka ärkvel. Ta tundis vaid kuidas kõik tema ümber kees, kihises, korises, sosistas ja hulus. Kogu tare

oli täis mingisuguseid nägematuid, kehatumaid ja õhkkergeid olendeid, kes hõljusid siia-sinna, kumardusid üle pääliku voodi, näpistasid teda ninast ja kõrvalehtedest, sosistasid ehk huikasid kõrvu ning kõdistasid suure varba alt. Ta kannatas ebamääraselt, kuid ei julgend end liigutada. Siis hakkasid vaheldamatus vihise-mises eralduma mingisugused sõnad, millised üha rohkem ja rohkem valjenesid ning peagi täiesti selgesti kuuldavaiks said. Nad said selgemaiks, hakkasid siis jälle otsekui taanduma ja haihtusid pea jällegi. Ainult pääliku mälestusse jäid mõned üksikud sõnad, mihukesed otsekui vasaraga sinna taoti ja kinniteti.

Siis hakkas tarre õhkuma mingisugune ebamäärane valguse kuma, herk ja värehtuv ning iga hetkiga suurenev. Ühes valgusega tundus soojuse hoovamist ja õhu lainetamist . . .

Päalik lamas otsekui meelemärkuseta. Siis prahvatas ta voodist üles ning jäi teraselt kuulatades kesk tare seisma.

. . . . nüüd tulevad . . . jah . . . siis silma— pilk . . . olen . . . valmis . . . siis . . . on . . . lõp-p-p . . . kõigel . . . Väljas said hääled ikka kuuldavamaks, liginesid kiiresti, segunesid, muutusid kõvemaiks, lärmiks, kisaks . . . siis kloppimine, paukumine, kiljatus . . .

Kuma sai hergavaks. Paar tulikeelt liipasid pääliku tare akent. Päalik toimis kiiresti ja kindlasti, — tema käed ei värisend enam.

Ruttu kiskus ta enesel pika nahkrihma vöölt, tõmbas ühte otsa silmuse ning kinnitas teise otsa ukse ülemise piida sees oleva tugeva raudkonksu külge. Siis tõmbas ta allarippuva silmuse enesele kaela ning prahvatas enese hooga allapoole. Aegamisi läks kõik pimedaks. Kõrvus kohises meeldivalt ja suigutavalt. . .

. . . inimesed jooksid hädaldades, pörkasid üks-teisega vastamisi, sajatasid, vandusid, kiljatasid . . . tulikeeled põimused üksteisse, haarsid kõrgemale, lailasid, levinesid hoogsa tuulega ning embasid kogu küla kiiresti ja valdavalt . . . kogu org milles asus Hauataguse küla, oli kui hiiglasuureks leegitsevaks katlaks muutund.

Vähe eemal mäeveerul seisis hergavas tulekumas noor pikas ürbis setukene, hoidis ähvardavalt mõlemaid käsi üleval, millistes hõõguvaid tukke pigistas ja naeris üleolevalt, õudselt ja kõledalt.

1925.

Hind 90 marka

A-5017 0
U